

P R O T I M Y T U.

Auguste Comte.

(1798—1857.)

Jak příbuzný to duch Komenskému! Oba jsou do jisté míry racionalisté, oba se snaží připravit novou lepší společnost světlem věd. Myšlenka jest jedna a táž: sloučiti vědecké poznání, rozptýlené po různých oborech vědecké práce, v jeden mohutný proud světla poznání. Oba sjednocují veškeré poznání ve velkolepou synopsi, aby dospěli k nové účelné výchově. Avšak s druhé strany jaký mezi nimi rozdíl v metodě a v principu! Comte přistupuje k svému dílu po veliké francouzské revoluci, po znamenitých objevech přírodovědeckých a vynálezech technických, v době zprůmyslnění výroby a nového třídění lidské společnosti, kdežto Komenský jest odkázán na pouhé naděje, skládané v induktivní a pansofickou metodu. Comte propracovává se k soustavě positivní a z přírodní filosofie vylučuje všechny prvky theologické. Komenskému slouží pansofie k poznání pravého jsouca — poslední příčiny. Racionalistická stavba Comteova jest nejen ucelenou soustavou přírodní filosofie, nýbrž jest zároveň po Komenském prvním velkolepým pokusem o soustavnou rozumovou výchovu. Každému, kdo se obírá vyučováním ať v jakémkoli oboru vědeckém, či v jeho metodě, třeba vniknouti v učení o positivní filosofii (28). Pokusme se vyložití její hlavní zásady.

Postupný vývoj ducha lidského nejlépe nám osvětlí positivní filosofii. Vývoj rozumu lidského ukazuje zákon objevený Comtem, podle kterého každé odvětví vědomostí musí projíti třemi různými stavy rozumovými a metodami, stavem theologickým neboli bájevým, metafysickým neboli abstraktním a stavem vědeckým neboli posi-

tivním. Ve stavu theologickém se člověk obrací k vědomostem ab-
 solutním a vysvětluje si jevy přímým působením nadpřirozených
 činitelů. Ve stavu metafysickém nadpřirození činitelé jsou zastou-
 peni abstraktními silami, vězícími v rozličných bytostech světa, a
 jejich působením se vysvětluje vznik jevů. Ve stavu positivním pozná-
 vá duch nemožnost poznatků absolutních, vzdává se hledání původu a
 účelu všehomíra a oddává se objevování jejich skutečných zákonů.
 Dokonalý stupeň theologického stadia vidí v monotheismu, metafysic-
 kého v tom, že přijal za výklad jedinou entitu přírodu, a rovněž
 pozitivní stadium bude hledati takové jedno všeobecné faktum
 jako na př. gravitaci. Všechny vědy byly ovládnuty pojmy theolo-
 gickými a metafysickými; některé vědy ještě dodnes uchovávají
 jejich stopy. Comte se domnívá nalézati období těchto tří stadií
 ve vývoji rozumu v individuálním životě a tak mu jest dětství
 obdobou stupně theologického, jinošství stupně metafysického a věk
mužný stupně pozitivního. Nuže, jaká jest podstata pozitivní filo-
 sofie? Comte odpovídá takto: První známkou filosofie pozitivní
 jest předpokládati, že všechny jevy jsou podrobeny zákonům přiroze-
 ným, nezměnitelným; cílem jest redukovati tyto zákony na počet
 co možná nejmenší. Výklad kausální o vzniku jevů nepatří do vědy
 pozitivní. Tak na př. při zákonu gravitačním nemůže jíti o výklad,
 proč tělesa tíhnou k povrchu zemskému. Jest nyní otázka, k ja-
 kému stadiu dospěla pozitivní filosofie? Na tuto otázku nám
 dává odpověď podle Comtea vývoj věd. Dnes pozorujeme, že
astronomie, fysika a chemie dospěly na stupeň teorie pozitivní.
 Aristoteles, alexandrijská škola, Baco, Descartes, Galilei znamenají
 dobu, kdy duch pozitivní se počal jeviti ve sporu s duchem theolo-
 gickým a metafysickým. Jest jisto, že všechny vědy proniknou
 ke stadiu pozitivnímu. Charakter všeobecnosti dostane se filosofii
 pozitivní, až vykonáno bude mnoho práce ve všech oborech. Tak
 vedle astronomie, fysiky, chemie a fysiologie nevnikla socio-
 logie ještě do pozitivního stadia a bují v ní metoda theologická a
 metafysická. Proto jde podle Comtea o to, aby vedle fysiky ne-
 beské (astronomie), fysiky zemské, mechanické a chemické, vybu-
 dována byla také fysika organická, rostlinná a živočišná, tedy
fysika sociální. To jest Comteovi druhý speciální cíl rozprav o po-
 sitivní metodě. Touto fysikou sociální bude vyvrcholena soustava

pozitivní, obsahující oblast astronomickou, fysickou, chemickou, fyziologickou a sociální. Tato soustava pozitivní nahradí teologii a metafysiku. Filosofie pozitivní posuzuje každou vědu základní v jejích vztazích k soustavě pozitivní, a posuzuje její metodu a její výsledky. Její nejvýznačnější a nejdůležitější znak jest dělba práce. Tato dělba práce přirozeně přináší s sebou nebezpečí výstřední osamocení myšlenek a nedostatku souvislosti vědění. Proti tomu jest podle pozitivní filosofie třeba zdokonaliti dělbu práce, a zvláštní kruh učenců má se zabývati vymezením ducha každé z těchto věd, objevovati vztahy a souvislosti a shrnovati principy jejich v nejmenší počet principů společných. Tím doufá Comte dosáhnouti organizace učeného světa. Filosofie pozitivní objasňuje logické zákony lidského ducha. První veliký důsledek filosofie pozitivní musí podle Comtea býti objevení zákonů na základě zkušenosti, jimiž se spravují ve svém průběhu naše rozumové úkony a pak důkladná znalost všeobecných pravidel, hodících se k bezpečnému postupu v badání po pravdě. To jest důsledek teoretický. Nás tu především zajímá důsledek druhý, praktický, který přední úlohu filosofie pozitivní spatřuje ve všeobecném přetvoření naší výchovné soustavy. Comteovi se jeví naše výchova theologickou, metafysickou a slovesnou a chtěl by ji nahraditi výchovou pozitivní, která je schopna přizpůsobiti se potřebám moderní osvěty. Ukazuje, jak přílišná specialisace a izolace, kterou pěstují vědy, působí na způsob, jakým také vykládáme vědy při vyučování, a jak každý, kdo chce míti všeobecnou soustavu pozitivních myšlenek, jest nucen podrobně se zabývati jednotlivými obory. Takový postup považuje Comte za nemožný ve výchově všeobecné, která potřebuje jakýsi celek pozitivních pojmů o všech velikých třídách jevů přirozených. Tento celek by chtěl učiniti přístupným širšímu okruhu lidovému, aby byl základem všeobecného ducha potomků. Má to býti obrození rozumové soustavy, přirozené filosofie. Považuje pro moderní výchovu za naléhavé, aby rozmanité vědy přivedeny byly k základním, pozitivním metodám a k nejzávažnějším výsledkům. Jen tak si představuje možnost, aby vyučování vědám mohlo se státi základem všeobecné rozumové výchovy. Tuto všeobecnou výchovu doplní ovšem výchova speciální, která musí jíti za výchovou povšechnou. Comte považuje všechny

speciální obory za nedostatečné k obnovení výchovy, jestliže nespočívají na předcházejícím vyučování povšechném, to jest na přímém výsledku filosofie pozitivní. Význam sloučení jednotlivých zvláštních oborů má také zvláštní své místo ve vědách samých. Různé problémy možno totiž řešiti jen vnitřním spojením několika věd, pěstovaných dosud způsobem neodvislým. Toto sloučení má býti také podkladem k reorganizaci sociální. Comte spatřuje v anarchii intelektuální pramen krise sociální a mravní. Zádá, aby názory jednotlivců přilnuly jednotným souhlasem k jistému počtu všeobecných myšlenek, které by byly schopny vytvořiti společné mínění. Jinak, soudí Comte, bude společnost dále ve stavu revolucionářském přes všechny paliativní prostředky. Neboť zmatky a krise mají zdroj v současném působení tří nesrovnatelných filosofí, theologické, metafysické a pozitivní. Filosofie pozitivní zavede do světa poražek. Baco, Descartes, Galilei jsou průkopníci dalekosáhlého duševního podniku, který spočívá v tom, že utvoříme soustavu všeobecných ideí a překonáme v lidstvu velkou mravní krisi. Abychom tohoto cíle dosáhli, jest Comteovi nejdůležitějším prostředkem nejprůměřenější rozdělení různých základních věd pozitivních. Comteovo encyklopedické třídění věd vychází z předpokladu, že všechny práce lidské jsou buď spekulativní, nebo se nesou k činnostem. Proto nejvšeobecnější třídění našich věcných vědomostí záleží podle Comtea v rozlišení jich na teoretické a praktické. Tím se nám otvírá důležitý rozdíl mezi věděním a uměním. Věděním nás uvádí k předvídaní a předvídaní k jednání. Avšak, soudí Comte, vědu nelze omeziti jen na cíl praktický, jí třeba ponechati její vnitřní cíl teoretický, kterým jest poznání jevů. Neboť studium přírody má sice za úkol působiti na přírodu, ale duch lidský musí přikročiti k badání teoretickému bez ohledu na všeliké ohledy praktické. Proto teoretická soustava má výhradně tvořiti předmět filosofie pozitivní, a praktikové mají úkolem uspořádati vztahy mezi teorií a praxí. Odmítnuv takto princip upotřebení praktického, rozlišuje Comte dva druhy věd přírodních, jedny abstraktní neboli všeobecné, které mají za předmět objevení zákonů řídících různé třídy jevů a druhé konkretní, to jest zvláštní a popisné neboli vědy přírodní ve vlastním slova smyslu, jejichž účel jest užití všeobecných zákonů na věci ve sku-

tečnosti existující. Abstraktní vědy jsou základní a třídění Comteovo týká se právě těchto věd. Tak na příklad všeobecná fyziologie studuje všeobecné zákony životní, kdežto zoologie a botanika určují zvláště způsob života každého tělesa živočichého. Tak jsou tyto vědy založeny na fyziologii. Podobně se má chemie k mineralogii, neboť jest jejím racionelním podkladem. Proto žádá Comte, aby na příklad studium přírodopisu bylo založeno na dokonalé znalosti základních věd předchozích. To je pravá pozitivní metoda výchovná a výučná.

Nuže, jaká jest stupnice věd podle Comtea? První zásada jest, aby vědy seřaděny byly podle pořádku přímé souvislosti a vzájemné závislosti, aby se daly postupně vykládati. Všeobecný problém všechny rozumové spočívá podle Comtea v úloze přivéstí rozum — obyčejně rozum prostřední — za málo let na stupeň vývoje, jehož bylo dosaženo teprve po dlouhé řadě století od velkého počtu vynikajících geniů. S tímto prvním požadavkem třídění Comteova souvisí otázka vyučovací metody, a Comte nesouhlasí s metodou pracovní v krajním jejím řešení, jsa přesvědčen, že duch dítěte nemůže procházeti touže cestou, kterou šli vynálezci různých oborů a proto soudí, že čím dále tím více bude třeba při vyučování postupovati metodou dogmatickou neboli popisnou a vzdávati se metody historické, která přihlíží k vývoji jednotlivých poznatků. To platí zvláště pro vědy nejpokročilejší, jejichž obyčejný výklad nejví ani stopy po postupném vývoji jejich podrobností. Ovšem připouští Comte, že ne všechny vědy jsou na stupni takovém, aby snesly výlučný výklad dogmatický, a tak tedy nelze úplně vyloučiti pořad historický ve výkladu některých věd. Avšak historii vědy přál by si Comte oddělenou od vědy samé, již třeba pěstovati metodou dogmatickou. Comte rozlišuje šest základních věd. Tyto nutno roztržiti podle věčné závislosti, jež vyplývá ze závislosti jevů. Evolučně a historicky jsou nejvšeobecnější a nejjednodušší jevy předním zájmem studia, jehož postup jde k jevům nejzvláštějším a nejsložitějším. Odtud vyplývají Comteovi dvě základní třídy jevů a to organická a neorganická tělesa. Poněvadž jevy neorganické jsou v jevech organických obsaženy, proto fyziologie přijde až po studiu jevů neorganických. Proto v principu nutno oddělovati vědu týkající se jevů anorganických od vědy, zabýva-

jící se jevy ústrojnými. Fysika neorganická se nám třídí podle toho, všímá-li si všeobecných jevů ve vesmíru vůbec, či zvláště jen těch, které poskytují tělesa zemská. Odtud máme fysiku nebeskou neboli astronomii, buď geometrickou neb mechanickou a fysiku zemskou. Dále dělí se fysika zemská zase podle toho, jestliže se díváme na tělesa s hlediska mechanického nebo chemického, čímž máme vlastní fysiku a chemii. Chemické jevy jsou složitější než fysické a jsou na nich závislé; proto chemie jde za fysikou a předpokládá její studium. To jest rozdělení věd o jevech neústroj-
 ných. Obdobné rozdělení se vyvinulo ve vědách organických. Tyto se týkají buď individua nebo celého druhu. Řada jevů prvních projednává se ve fyziologii, řada jevů druhých ve fysice sociální, v sociologii. Jevy fyziologické jsou zase obecnější, sociální složitější a závislé na fyziologických. Proto znalost života individuálního předchází znalosti života sociálního. Tak dospívá Comte k pěti základním vědám, a to astronomii, fysice, chemii, fyziologii a sociologii. První jest nejvšeobecnější, poslední nejzvláštější a nejkonkretnější. Třídění toto odpovídá historickému vývoji a ukazuje současně stupeň vývoje jednotlivých věd. Tuto soustavu věd podkládá Comte matematikou, která jest základem celé filosofie přírodní neboli pozitivní. V abstraktní části matematiky spatřuje Comte nesmírné rozšíření logiky na jistý druh dedukcí, v konkrétních pak naukách matematických, geometrii a mechanice, vidí pravé vědy přírodní. Matematika jest v tomto třídění nauka nejvšeobecnější a nejabstraktnější; proto jest východiskem ke všem vědám pozitivním. Tím celá soustava věd je u Comtea roztržena takto: matematika, (astronomie), fysika, chemie, fyziologie a fysika sociální.

Ustaviv tak svoji stupnici věd, to jest pořádek, kterým se má bráti naše poznání ve všech oborech jevů, dovozuje Comte nezbytnost rozumové a mravní reorganisace národů. Tento veliký úkol připisuje reorganisované výchově v duchu nového uspořádání věd. Specialisací vědeckou, která jest nutnou metodou pozitivního ducha ve vědeckém zkoumání, byla přivoděna rozumová anarchie a čirý individualismus. Proto bude třeba filosofické jednotnosti, bude třeba sloučiti různé vědy v jednu nauku, která by byla průpravou ducha učenců, pracujících v různých oborech vědeckých a základem

všeobecného i odborného vzdělání nejširších vrstev lidových. Organizace společenská jest podle teorie pozitivní založena na dvou nezbytných ideách, a to idei pořádku a ideji pokroku. Konservatismus a pokrokovost vzájemně se potírají a působí rozkladně na společenské řády a útvary. Mezi nimi se snaží škola stacionární vyrovnati příkré rozdíly, avšak ani ta nemůže rozřešiti problém organizace společnosti, upadajíc z jedné krajnosti do druhé. V tomto prostředí plném rozporů bují pod vlivem rozumového individualismu veřejné znemravenění, politická korupce, k níž mezi poloduchy zvláště přispívají veřejné funkce, titulatury, různé výhody hmotné a ideální, dovršujíce rozumovou desorganizaci a nepořádek duchů.

Z těchto rozporů vidí Comte jediné východisko; opraviti výchovu. Nová, opravená výchova bude řízena duchem pozitivní filosofie. Podle zásad této filosofie se taková výchova vzdá podnětů k hledání posledních příčin a omezí se na zpytování vztahů. Důležitým znakem této výchovy bude převaha rozumového pozorování nad obrazotvorností, čímž se dostane všem vědám mocného vzruchu a nových možností dospěti k pozitivnímu stadiu. Ve všech oborech výuky nahrazeno bude absolutno relativnem, kteréž jest hlavním přívlastkem filosofie pozitivní. Konečným cílem pozitivní výchovy bude vstřípiti všem, kdož jí budou účastni, jakýsi kanon nejvšeobecnějších pravd a zákonů vyplývajících z jednoty všech zvláštních oborů vědeckých. Tento poslední článek pozitivní výchovy jest nejzávažnější, a Comte trpce nese, že vědecká anarchie se projevuje zvláště v jednomyslném odporu vědců proti všeobecnostem a v zálibě pro speciálnosti více a více omezované. „Zdá se,“ praví, „jako by pěstování věd rozpoutávalo u těch, kdo se mu oddávají, individuální sobectví, činic je jen systematictějším a pohoršlivějším.“ „Vědci rádi“, dokládá, „dávají se v područí mocností a stran.“ Positivní filosofie má uvésti do vědy pořádek, uvádějíc všechno poznání na nejvšeobecnější principy, pozitivní výchova pak má vzděláním, založeným na těchto obecných zásadách, připravovati novou lepší společnost, prodchnutou duchem jednoty a lidskosti.